

ПОЕТИКА
ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

Уредници

Академик Јован Делић

Др Светлана Шеатовић

Нови Сад

Београд

2025

САДРЖАЈ

Уводна реч

Академик Јован Делић

Посиојан расиј кроз сирашни вијек – до смрти и вјечности 7

* * *

Др Светлана Шеатовић

Хуманистички и патриоистички еласови Десанке Максимовић.

Шта се крије иза штишти поезије? 11

Др Славко Гордић

Белешка о њојичкој самосвести Десанке Максимовић 27

Академик Јован Делић

„Дубина је јорча нејо јелен”: Десанка Максимовић о њевању

и ријечима 37

Др Марко Недић

Пријоведачка јроза Десанке Максимовић 53

Др Драган Бошковић

Три свети Нероткиње Десанке Максимовић: Јефимија, Тереза,

Јованка Орлеанка 65

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Праслика свети Десанке Максимовић (архејистике слике у роману

Прадевојчица) 83

Др Снежана Милосављевић Милић

Олфактивни језажи у збирци њесама Мирис земље

Десанке Максимовић 105

Др Ђорђе Деспич

О елејичној поезији Десанке Максимовић 121

Др Јелена Јовановић <i>Поезија Десанке Максимовић за 21. век: ишћа ошкривају нарашолошки ирисшуйи у Летопису Перунових потомака</i>	135
Др Сања Париповић Крчмар <i>Поешички сшав/сисштем Десанке Максимовић</i>	151
Др Лидија Томић <i>Класично и модерно у иоезији Десанке Максимовић</i>	163
Др Јелена Марићевић Балаћ <i>Десанка Максимовић и савремено чешко иеснишшво (ишмер Јарослава Сајфершћа)</i>	173
Мср Сања Перић <i>Мисао Десанке Максимовић о иреводиашшву</i>	183
Др Персида Лазаревић ди Ђакомо <i>Рецейција Десанке Максимовић на ишалијанском језику</i>	203
Др Лазар Милентијевић <i>Аксиолошки ишрамешшар руске кшнжешвностш и у иоимању Десанке Максимовић</i>	219
Др Лариса Костић <i>Збирка ишсама у заосшавишштини Десанке Максимовић и шен кулшурноисшторијски иошенцијал</i>	231
Др Зорана Опачић <i>Пшшце у иоезији за децу Десанке Максимовић</i>	255
Др Јелена Панић Мараш <i>Школа и школски сисштем у роману Бунтован разред Десанке Максимовић</i>	271
Др Милена Кулић <i>Позоришни иошенцијал Дечје собе Десанке Максимовић</i>	283
Регистар имена	293

Др Јелена Панић Мараш

ШКОЛА И ШКОЛСКИ СИСТЕМ У РОМАНУ БУНТОВАН РАЗРЕД ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ

Рад се бави мање познатим романом Десанке Максимовић из 1960. године, *Бунтован разред*. Настоји се да се ово дело тумачи у склопу њеног стваралаштва за децу, потом преко биографског искуства, али и као дело које има сличне сижејне основе са знаменитим филмом Питера Вира *Друштво мртвих ђесника* из 1989. године.

Кључне речи: бунт, школа, Литерарна дружина, нов наставник, *Друштво мртвих ђесника*, поезија, надахнуће.

Романескно стваралаштво за децу и младе Десанке Максимовић остало је у сенци првенствено њеног песничког опуса. Рецепција њеног стваралаштва је интригантна и у вези је са једним конструктом представе о Десанки Максимовић као песникињи нежног, истанчаног сензибилитета. Да наша песникиња није само то или искључиво само то показује, између осталог, и њен романескни опус за децу који чине три романа: *Ошворен ђрозор* (1954), *Бунтован разред* (1960) и *Не заборавиши* (1969).

Као најинтересантнији и најсложенији издваја се роман *Бунтован разред* објављен 1960. године у издању Минерве на латиници (друго издање је већ 1968. године), па 1969. године (Нолит, Сабрана дела). У овом делу можемо уочити неколико аспеката који су у вези са животним и поетичким околностима наше списатељице. Такође, чини се да је Десанка Максимовић на изванредан начин фаворизовала овај роман у односу на друга два с обзиром на то да га је уврстила у Сабрана дела из 1969. године која је објавио Нолит. Иако га је критика готово прећутала, *Бунтован разред* је имао неколико издања, а преведен је на украјински и јерменски језик.

За саму тему романа важне су две биографске чињенице – прва да је и Десанка Максимовић била гимназијска професорка, што јој је омогућило да школски систем прикаже изнутра, као познавалац прилика и неко ко је имао прилику да проживи професуру, и то како у периоду између два светска рата тако и по завршетку Другог светског рата. Наша списатељица је, само да напоменемо, предавала у Обреновачкој гимназији, једно време у Дубровнику, а најдуже је радила, све до пензионисања, у данашњој Петој београдској гимназији (некадашњој Првој женској реалној). То лично, професорско искуство је у великој мери допринело и психолошком приказивању ликова, као и односа у школи, улоге директора и уопште рада колектива.

Друга биографска чињеница која је значајна за разумевање романа у вези је са припадношћу генерацији писаца који су у међуратном периоду (око 1930. године) били окупљени око часописа *Мисао* (излазио од 1919. до 1937. године), што је конкретно у случају романа *Бунџован разред* условило духовну климу која се прелива на сам ток романа, разумевање и приказ друштвене стварности међуратног периода. Наиме, генерација писаца којој су поред наше списатељице припадали и Светислав Стефановић, Рашко Димитријевић, Тодор Манојловић, Александар Илић тежила је тзв. „парадоксалној метаморфози”, која би обухватала нека удаљена, па чак и супротстављена становишта, попут идеалистичког ирационализма с једне стране и активистичког рационализма и марксизма с друге (Пековић 2001: 11). Они су уједно себе видели као носиоце уметничког опредељења својственог грађанској класи, али су у исто време заступали и левичарске идеје и били отворено против модерниста. Непосредно пред почетак Другог светског рата, дакле око 1939. године, по престанку излажења часописа *Мисао*, Десанка Максимовић прилази групи писаца око часописа *Наша стварност* (излазио од 1936. до 1939. године) који заступају идеје социјалне литературе и борбе против класног уређења. Заступници левичарских идеја и борбе против фашизма, али и побуне против било каквих баналних садржаја или механичког тумачења књижевности, били су, поред Десанке Максимовић, и Душан Матић, Марко Ристић, Оскар Давичо, Милан Богдановић, Ђорђе Јовановић, Милан Дединац итд., као и оснивач и уредник часописа Александар Вучо. И овај вид ангажовања Десанке Максимовић место је нашао у роману *Бунџован разред*, тим пре што је радња смештена управо у године непосредно пре почетка Другог светског рата, у неименовани град у Србији.

Радња романа прати долазак новог наставника књижевности у средњу школу који доноси сасвим нов приступ књижевности и уопште односу

према ученицима. То изазива опште одушевљење ђака али и једну врсту резервисаности колектива. Нов професор удахњује и нов живот Литерарној дружини чији се ликови појединачно приказују и прате у читавом роману. Литерарна дружина приликом окупљања велича родољубље (читају се песме Ђуре Јакшића), високе етичке, моралне врлине, слободу мишљења и говора. По покушају објављивања једног помало бунтовничког текста који се коси са хоризонтом очекивања средине, министар просвете забрањује штампање листа, ученици укључени у рад дружине бивају кажњени, а Станица, девојка која руководи Литерарном дружином, бива избачена из школе, а професор је удаљен са посла.

Овај сажети приказ радње упућује да се о *Бунџовном разреду* може размишљати као о српској верзији америчког романа, тј. филма *Друштво мртвих ђесника*, с тим што је роман објављен, тј. филм снимљен, знатно после *Бунџовног разреда*, а написала га је Ненси Клајбаум на идеју сценаристе Тома Шулмана 1989, исте године када се појавио и филм у режији Питера Вира. Сличности између ова два остварења, српског и америчког, огледају се у доласку новог професора књижевности који мења приступ тумачењу књижевности и негује другачији однос у раду са ученицима од осталих професора. У оба дела подробно се приказује један разред, као и школа и школски систем којима се он на изванредан начин супротставља. Идеали којима теже младе особе и у српској и у америчкој верзији односе се у првом реду на слободу мишљења и говора, неговање части и поштења, који у америчкој верзији резултирају објављивањем чланка о потреби укључивања девојчица у њихову академију „Велтон”, а у *Бунџовном разреду* слањем писма Министарству, скупљањем потписа против забране листа, а пре свега објављивањем за те прилике помало радикалног текста у школском листу, где се залажу за социјалну правду, а против фашистичке идеологије и поклањања оцена деци утицајнијих људи. У оба дела имамо окупљање разреда око Литерарне дружине. У америчкој верзији то је обнављање клуба *Друштво мртвих ђесника*, а у *Бунџовном разреду* то је, рецимо, нов живот Литерарне дружине инспирисан другачијим приступом тумачења књижевности који краси новог професора. Оба дела имају истурену фигуру, у једном случају младог а у другом случају средовечног професора књижевности чији приступи тумачења дела отварају нове увиде код младих ученика. Без обзира на то што је заплет различито разрешен, професори књижевности приморани су да оду са својих тадашњих позиција. Бунтовништво је заједничка тачка младих у оба разреда али оно ипак задобија различите видове, мада остаје сличност да ученици и у *Бунџовном разреду* и у *Друштву мртвих ђесника* остају надахнути и

након одласка професора. У *Бунџовном разреду* ученици се чак организују да их професор приватно подучава како би га задржали у свом месту, док се дечаци у *Друшћиву мрџивих џесника* након реалне издаје професора симболично пењу на столице и узвикују стих „О, капетане, мој капетане!” из поеме Волта Витмена посвећене Абрахаму Линколну. Величање поезије у оба дела је присутно, те се поезија чини као она која има ту моћ да занесе, опчини млада бића, али и да унесе један нов доживљај света који их подстиче на бунт према окружењу и приликама које их окружују.

Наравно да роман *Бунџован разред* носи дубоку укорененост у националне оквире и прилике, али исто тако га одликује препознатљив поетички оквир Десанке Максимовић. Поред поетизације прозе, од које она као песникиња није могла утећи, попут оног ритмичког понављања реченица с анафорским почецима налик стиховима („Биће лепо... Биће лепо... Биће лепо”, МАКСИМОВИЋ 2002: 38), ту је и једно специфично разумевање света, тзв. *јединствено светиња* својствено и њеној поезији за децу и бајкама, а може се видети кроз, рецимо, довођење ученика у везу с биљкама. Наиме, доследно се група ученика пореди са биљкама, а заправо са животним циклусом код биљака. Приповедачка позиција често је тако обликована да доноси и тачку гледишта неког од главних јунака романа, било да су млади или професори у питању. Поред осталог, у роману *Бунџован разред* нарочито је дошла до изражаја вештина наше списатељице да представи различите карактере, да психолошки портретише своје јунаке, све са најситнијим нијансама у њиховом обликовању. Све то овај роман чини вредним пажње данашњег читаоца и критичара, а можда му се најпре треба вратити због једног финог, суптилног морализма, учења о части и поштењу, о томе шта значи имати образ, тј. бити образован, и како, напосред, школа треба да нас учи како и у тешким, изазовним ситуацијама остати човек без обзира на узраст.

У том контексту се приказују и одређене друштвене и политичке прилике уочи почетка Другог светског рата у једној неименованој варошици у Србији. Смена два по много чему супротна друштвена система прати се преко промена у школи, у првом реду преко ђака. Помало се потискују стари обичаји, па тако, иако се ђаци радују прославама Светог Саве, Растка Немањића су „већ од петог разреда исписали из списка светаца” (МАКСИМОВИЋ 2002: 5). Иако и даље воле јунаке из епских песама, појавили су се и нови које један број ученика следи, а ни реч политика им није страна с обзиром на то да се разумева као „скраћеница за све оно о чему се расправљало на састанцима” (МАКСИМОВИЋ 2002: 8) Литерарне дружине. Иако је роман исприповедан у 3. лицу, позиција свезнајућег приповедача омогу-

ћава посезање за коментарима који се каткада могу читати и као став самог приповедача у односу на исприповедано. С тим у вези, и сама списатељица је у једном разговору изнела мишљење према улози писца и позицијама приповедача:

Пријатно је, признајемо, говорити о себи. *Ја*, и када се не види, скривено је иза сваке реченице... Оно је постало и лукаво. Увиђајући да је крајње стидно бити увек у првом реду, оно се привидно повуче. Песници се скривају иза жбунова, иза малих буба, иза звезда са својим огромним *ја*, или много чешће, и не скривају се... Кад престану говорити отворено, у првом лицу, наставе потајно, у трећем. Зато у књигама разговори испадају правилни. Прво каже своје мишљење један, па други, јер увек у ствари једно исто лице говори (МАКСИМОВИЋ 1978: 1).

Имајући ове исказе на уму, чини се да се у коментару на политичке и идеолошке процесе налази исказ самог приповедача: „Ко има знања у глави, он је господар света, потребан и левичару и нелевичару, и краљу и председнику републике” (МАКСИМОВИЋ 2002: 48). Дакле, приповедач ставља знање пре свега и одређује га као оно које је изнад свих политика и идеологија. Величање знања у овом контексту заправо се надовезује на основну нит књиге, која је дубоко одређена контекстом школе и школског живота. Велика пажња, можда баш због личног искуства наше списатељице, посвећена је педагошком раду и с тим у вези различитим стиловима предавача.

Саставни део школе и образовања јесте оцењивање. Десанка Максимовић не бежи од тога да спомене како су се оцене поправљале виђенијој деци, како би родитељи интервенисали и вршили притисак и на директоре и на наставнике и на Министарство. Носилац ових тенденција је Олгин отац, народни посланик:

Није само ученике узбунила Поповићева посета директору, и наставници су се били ускомешали. После сваке такве посете, директор се почне распитивати за Олгине оцене, чуди се што има двојку или тројку, моли да је прозову или да је неко време не питају. То је нарочито почело од виших разреда. Наставници би се бранили, говорили да ако је посланик, није бог, и опет су је на крају прозвали и поклањали јој оцену. А то им је задавало толико посла, толико прозивања других ученика сличних њој, толико поправљања других двојки сличних њеној (МАКСИМОВИЋ 2002: 32–33).

Неки наставници су као израз потребе да буду правични деци која нису имала протекцију, приватне часове и која су учила и радила у оскудици и сиромаштву често без елементарних услова за рад, помагали тако

што би оцене између сводили према вишој, а не према нижој оцени. По-прављање, сређивање оцена о коме је овде реч, приповедачу је само повод да изнесе став наставника према оцењивању:

И сви су уздахнули мислећи како би наставнички позив био леп само да није оцењивања и мерења бројкама ствари које се не могу тако лако измерити. Колико пута их је мучило што некоме чије је знање само од данас до сутра, морају дати прелазну оцену, а колико пута некоме ко можда само случајно, у часу кад је питан, није знао, дају слабу; што, хтели не хтели, не можете да будете увек једнаки. Колико пута су отплакали двојку коју су морали дати, која је на изглед правично дата, и колико пута жалили што су морали дати петицу која је само формално заслужена (МАКСИМОВИЋ 2002: 33–34).

Оцењивање је само један аспект наставничког позива које је у овом роману приказано преко различитих стилова. У први мах они се могу окарактерисати као традиционални и модерни. Носилац традиционалног схватања наставничког позива је Чича, а насупрот њему је дат Нови (Предраг Јаковљевић) као носилац и весник једног другачијег погледа не само на наставнички позив већ и на разумевање школе и образовања. Посредник између ова два стила је Женета, која на одређен начин још није формирана као наставница да би се и о неком њеном стилу могло засигурно говорити. Она осцилира између наставничке праксе, свог карактера и савета старијих колега (важност првог утиска који ученик оставља на наставника и надмоћ утиска у односу на аналитички приступ, потреба за одлучношћу и непоколебљивим ставом када је реч о награђивању или кажњавању). Нови је за разлику од ње већ изграђен као наставник, који не само да има јасно оформљен метод већ и мисију наставничког позива. У доживљеном говору он то више него јасно изражава:

ако само ђаци... буду заволели што он воли, ако им буде помогао да рашчисте појмове који се у њима мрсе и сударају, ако их буде могао срећно извести из младалачких лутања, превирања, ако буде могао задовољити њихову радозналост, жеђ за сазнањем, ако им буде могао отворити видике, ако им из ове мале равничарске вароши, необележене на мапи Европе, отвори поглед на цео свет.

... Биће лепо ако му пође за руком да схвати и ублажи необузданост дечака и девојчица... ако му се не омакне да их увреди у време кад имају највише честољубља, кад сматрају да су најпаветнији, и најправеднији. Биће лепо ако успе да их његове казне заболе као опроштаји, а опроштај да их такне као најоштрија казна (МАКСИМОВИЋ 2002: 38–39).

Поред ове, рекли бисмо, готово опште жеље свакога ко се бави наставничким позивом и која је прожета и одређеним најпре моралним врлинама, Јаковљевић има и оне које су у вези са књижевношћу:

Биће лепо ако, ено, у оној кући што је заклања преродила зрела јабука, живи ученик, богато обдарен песник који ни сам не зна да је то, и коме ће он помоћи да се пробуди, за кога ће се код професора математике заузети да га гледа благонаклоно, иако му на писменом није израдио тачно ниједан, да се не љути ако цифре није потискивао у длаку једну под другу, да поверују како може постати прави човек и од дечака који воли више песме него рачун (МАКСИМОВИЋ 2002: 38).

Љубав према књижевности, у првом реду поезији, Нови је успео да развије код већине својих ученика окупљених око Литерарне дружине. Преко поезије се отварају два аспекта која се уче, усвајају из поезије, а то су љубав и морал. Посебно се чини да је пажња списатељице усмерена ка моралу и одређеним вредностима којима ученице теже, попут правичности насупрот које је издаја (овај облик издаје третирају као најгори грех без обзира ком „табору” припадали, тј. како виђење друштва имали). Уосталом, у разрешењу расплета у роману јасно се и види у којој мери су ученици Новог морални и у којој мери су племенити и довољно зрели да разлуче добро од лошег.

Нови наставник књижевности је додатно уносио посебну живост и узбуђење код ученика, па и због начина облачења, углађености и нагласка другачијег него што је био њихов. Такав изглед Предрага Јаковљевића одражава се и на ученике, који вођени његовим примером и сами желе да изгледају уредно, да су дотерани, подшишани, сређених ноктију. Девочице су почеле да носе кецеље и крагне, ученици са села су уместо опанака носили ципеле. Посебно се наводи како се ђацима свиђало што наставник увек стоји на часу, што шета између клупа, „што на неки вешт начин, без вике успева да буде строжи од Чиче” (МАКСИМОВИЋ 2002: 50). Говори се и о методичком приступу који је својствен Новом – више пажње поклања на дело писца него на његову биографију, а у рад улази постепено преко разговора. Ова метода резултира тиме да се и сами ученици мењају и да другачије разумевају не само час него и читаву школу: „Разговарао је о поезији, и ђацима се чинило да није час, већ седница Литерарне дружине. Руке су се радосно дизале, сваки је једва чекао да каже Јакшићеву песму” (МАКСИМОВИЋ 2002: 51). Управо стога им се чинило да на часовима Новог откривају читав један нови свет, па и све школско искуство до тада (попут, рецимо, Чичиних часова књижевности) потпуно је неупоредиво

у односу на нови приступ настави и ђацима. Оваква атмосфера са часова се прелива на школу, па и живот ван ње, проузрокован, да поновимо, заносом који долази од поезије, било да је реч о читању, рецитовану или писању стихова. Отуда се и бунт који се јавља у одељењу где је Јаковљевић разредни старешина не може приписати само узрасту од петнаест година већ израста из потребе ученика да се спољашњи свет саобрази унутрашњем свету, тј. да живе поезију коју пишу или казују. Као сигнално место које наговештава климу бунта, али и жеље за променом, јесте тема коју је задао Нови осмацима за писмени „како би они, да су председници општине, уредили свој град” (МАКСИМОВИЋ 2002: 66). Садржај теме изазива одушевљење код ђака, јер им пружа прилику да маштају, а наука о машини је управо књижевност. На маштање Нови их је покренуо управо начином како предаје, какав је предавач, тј. методичар: „увек нешто дотле невиђено изумева, како часове у нижим разредима претвара у игру, а са старијима ради као да су још старији. Причало се и како на часовима разговара, само чита песме и толико разглаба о ономе што књижевници пишу као да се сваки ђак спрема за књижевника” (МАКСИМОВИЋ 2002: 66). У овим исказима се уочава и сва умешност Новог у раду са децом, а огледа се у томе да предност даје развијању мишљења, које зна бити и критика у односу на репродуктивно знање: „Хајде ти натерај ђаке да памте датуме и животе писаца, па да видиш хоће ли те волети” (МАКСИМОВИЋ 2002: 66). Отуда не треба да изненади и коментар колега пошто је на концу отпуштен из службе: „Тако му и треба кад није хтео да диктира предавања и да ломи врат ђацима” (МАКСИМОВИЋ 2002: 205).

Један овакав метод подстицања мишљења и маштања код ученика резултира не само футуристичким радовима на задату тему („Сви су писали да би прво асфалтирали улице, па би после и чамце набавили и основали веслачко друштво. Онда би по парку ставили свуда нове клупе. Подигли би још једну основну школу и још некакву вечерњу и увели би уместо фијакера аутомобиле, а Емилија је писала да би Циганима подигла станове”, МАКСИМОВИЋ 2002: 66) већ и променама на личном плану. То се можда најизразитије види преко ликова Станице и Николе, који су контрастно приказани, па чак и Олге која не успева да својим радом и залагањем у школи оствари успех који је по мери њених родитеља, али и оно што је много значајније, да усвоји један поглед на свет који негује Литерарна дружина и који је у првом реду у вези са моралним размишљањима младих људи.

Можда није наодмет напоменути да Нови младим људима не намеће ставове, већ их пушта, а заправо ствара такав амбијент да сами изграде

сопствено мишљење и ставове. То се можда најбоље уочава у саветима које даје колегиници Вери: „Запослите их све – казао је једном. Пустите да после питања сви мало промисле, и онда прозивајте. И шетајте кроз разред и смејте се мало с њима, и удостојите их да им кажете ти и да им имена упамтите и немојте се бојати ни наљутити ако вас понекад завитлавају. Деца имају смисла за хумор” (Максимовић 2002: 83). Уочава се да су савети које Јаковљевић даје крутој и невештој учитељском позиву колегиници Вери, која као да примењује метод учитеља из Змајеве песме „Пачија школа”, тј. наступа „са озбиљношћу крутом”, у вези са откривањем и уважавањем природе деце и наравно исказивањем наклоности према њој.

Деца, млади људи се описују са лирским заносом и нежношћу. Чак иако се нуди перспектива неког лика који није одвећ наклоњен младима, увиди су погађајући и не одвећ критични:

Код младих, мислила је неосетљива бездетна сусетка, увек има неке претераности: ако не пуцају од здравља, ако нису обесни и склони љубави, ако су прозачни и чедни као ово двоје учитељичиних, онда свакако мисле неке необичне мисли, предају се неким заносима још непријатнијим за родитеље него што је љубав, бистре политику и одвећ буље у књиге (Максимовић 2002: 10).

Описи деце су ван горе наведеног дела обавијени лирским тоновима и бивају повод да се проговори о (пребрзом) одрастању и сазревању деце или се, као што смо већ истакли, деца пореде са биљкама. Наративни поступак који је често на делу за улазак у лирску сферу јесте анафорско понављање. Међутим, Десанка Максимовић је овим романом показала да поред лирског може да понуди и неке наизглед супротстављене облике изражавања. На одређени начин може се размишљати и о критичким тоновима, рецимо на рачун школе и једног затвореног и крутог система, што се види на страницама након што је лист Литерарне дружине забрањен. Тако се, поред искључивања Станице из школе, наводи како школи не смета удешавање девојчица, али смета ако девојчица води политику. Наравно да је овде на делу и сукоб патријархалног и модерног друштва и један вид отпора према женској еманципацији.

Историјски посматрано, процес образовања женске деце имао је следећи пут: 1870. године девојкама је у Србији дозвољено да слушају предавања на Великој школи, а 1887. године примљене су прве студенткиње, прве жене добијају факултетске дипломе 1891. године (Круна Аћимовић и Лепосова Бошковић, док је Драга Љочић дошла са дипломом медицине 1879. године у Београд). Међутим, друштвене поставке биле су такве да

је 1868. године у Србији практична корист од образовања жена схватана као пут за унапређење и побољшање породичног живота:

Васпитањем треба женску децу довести до тога да знају шта је кућа и да буду одане истој, да кћи још у родитељској кући врши оне дужности које ће имати када се уда... Циљ више школе је општи и особит да девојку спреми за добру и ваљану газдарицу, а поред тога да се она уме у друштву боље понашати (Матић 1868: 68).

Видимо да су овакви ставови доминирали и у неименованој варошици уочи почетка Другог светског рата, првенствено код једног дела одраслих. Тако народни посланик Поповић у унутрашњем монологу жали што женска деца имају право на школовање: „И ко измисли да женска деца уче тако дуге школе – праскао је у себи Поповић... Био је у том часу непријатељски расположен и према Доситеју. Калуђер коме је потом пало на ум да се окоми на калуђере! На цркве и звона! Он је први то школовање женске деце изумео!” (МАКСИМОВИЋ 2002: 69). Од млађих, близак схватањима Поповића је ученик Никола који је у делу приказан као носилац конзервативних идеја, те је самим тим и разумљиво да у разговору са мајком буде чувар патријархата, за разлику од његове мајке Руже која му нуди рационалне и практичне одговоре зашто је важно да жена буде образована и да има своју „службу”.

Поред Предрага Јаковљевића, истакнути лик романа *Бунтован разред* је ученица Станица, приказана као омиљена у граду, углађена, правична, часна, примерена у сваком смислу, одличан ђак, долази из сиромашног породичног контекста. Бирајући женски лик као носећи за исказивање побуне, бунта, чина храбрости, Десанка Максимовић исказује и потребу за неговањем одређених универзалних вредности, попут части о којој се у *Бунтовном разреду* доста говори. Исказ *Част је одувек истиа. Појказати друга одувек је било срамно* може се разумевати и као лични одговор Десанке Максимовић на заплетена историјска времена која се приказују у роману, али која је и она сама више пута искусила у животу. Након искуства Другог светског рата, наша истакнута списатељица то може са сигурношћу да тврди.

Част су исказали и ученици Предрага Јаковљевића који су након што је наставник избачен из школе и смештен у притвор организовали неку врсту бдења, те лутају улицама и одлазе испред затвора где кличу „Вратите нам наставника! Доле затвор!” (МАКСИМОВИЋ 2002: 224). Овај усклик може се тумачити у истој равни као и чин симболичног праштања младића из филма/књиге *Друштво мртвих ђесника* са њиховим професором књи-

жевности. Њихово пењање на столице и усклик *o captain, my captain* упућују на исту ону оданост коју ученици у роману Десанке Максимовић гаје према свом наставнику. Оно што је евидентно у оба дела јесте да ништа више неће бити исто и да и након одласка оба наставника клица слободе, полета, критичког размишљања остаје на овај или онај начин да живи у младим људима. У оба дела школа наставља да ради наизглед по старом, готово да се ништа није десило, мада промена о којој је у овим делима реч више је она која се не може нумерички или програмски исказати. Можда би се могла разумевати и преко *етичкој идеализма*, који се иначе доводи у везу са сликом света присутном у романескном опусу за децу Десанке Максимовић, дакле као оног својства који Ана Ћосић Вукић доводи у везу са васпитном димензијом. Иста критичарка је мишљења да је дело *Бунџован разред* анахроно и да је у дослуху са социјалном литературом између два светска рата, а не са главним токовима послератног модернистичког тока српске књижевности, да га одликује нединамично приповедање, изразити црно-бели етички и психолошки схематизам на класној основи, те у суштини поједностављен и наиван поглед на друштвену стварност. На замерке које се у првом реду односе на социјалне моменте може се размишљати на начин како то чини Весна Матовић имајући у виду управо деловање социјалне литературе на стваралаштво Десанке Максимовић. Дакле, она је мишљења да су „саосећање са сиромашнима, самилост према угроженима, слабима и одбаченима увек били саставни део њеног широког хуманистичког поимања човека и света” (Матовић 2001: 22).

Поред примедби о којима је већ било речи, Ана Ћосић Вукић је мишљења да дело „поседује свежину и убедљивост романтичарског заноса као свевременог обележја младости и моћ афирмисања етичких вредности које су универзалног и хуманистичког карактера. Због тога је *Бунџован разред* читанка о другарству, социјалној солидарности, поносу, правдољубивости и истинољубивости, достојанству и пркосу” (Ћосић Вукић 2003: 8). Могуће да се у овим аспектима налази и универзална свежина овог дела коме време није ништа одузело, већ, напротив, у приказивању, најпре школе и школског система, Десанка Максимовић је понудила једну слику која тешко да застарева.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

МАКСИМОВИЋ, Десанка. *Бунџован разред*. Београд, Bookland, 2002.

МАТИЋ, Димитрије. Школе девојачке. *Наука о васпитању*. III. Београд, 1868.

- МАТОВИЋ, Весна. Социјално, лирско и рефлексивно у приповедној прози *Како они живе* Десанке Максимовић. Слободан Ж. Марковић (ур.). *Проза Десанке Максимовић*. Београд, Задужбина „Десанка Максимовић”, 2001, 21–28.
- НОВАКОВИЋ, Бошко. Увек нови поетски гласови Десанке Максимовић. *Летњојис Машице српске* св. 1/2 (1978): 3–12.
- ПЕКОВИЋ, Слободанка. *Лудило срца* Десанке Максимовић. Слободан Ж. Марковић (ур.). *Проза Десанке Максимовић*. Београд: Задужбина „Десанка Максимовић”, 2001, 10–20.
- Приватни животи код Срба у двадесетом веку*. Милан Ристовић (ур.). Београд, Слио, 2007.
- Приватни животи код Срба у деведнаестом веку*. Ана Столић и Ненад Макуљевић (ур.). Београд, Слио, 2006.
- ЂОСИЋ ВУКИЋ, Ана. Романи Десанке Максимовић у оквиру жанра књижевности за децу. Слободан Ж. Марковић (ур.). *Сиваралаштво за децу Десанке Максимовић*. Београд, Задужбина „Десанка Максимовић”, 2003, 5–11.

Jelena Panić Maraš

SCHOOL AND THE SCHOOL SYSTEM IN THE NOVEL
THE REBELLIOUS CLASS OF DESANKA MAKSIMOVIĆ

Summary

The paper deals with the lesser-known novel by Desanka Maksimović from 1960, *Rebellious Class*. We try to interpret this work as part of her creativity for children, then through a biographical experience, but also as a work that has similar plot bases with Peter Weir’s famous film *The Dead Poets Society* from 1989.

Keywords: rebellion, school, literary group, new teacher, Dead Poets Society, poetry, inspiration.

Проф. др Јелена Панић Мараш
Универзитет у Београду
Факултет за образовање учитеља и васпитача
jelena.panic@uf.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41.09 Maksimović D.(082)

ПОЕТИКА Десанке Максимовић : тематски зборник / уредници
Јован Делић, Светлана Шеатовић. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Задужбина „Десанка Максимовић”, 2025 (Нови Сад : Сајнос).
- 300 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија
уз сваки рад. - Регистар.

ISBN 978-86-7946-519-1

а) Максимовић, Десанка (1898-1993) -- Зборници

COBISS.SR-ID 180709385